

Félix Guattaria käsittelevä katkelma "Merkkikoneet" kirjasta Akseli Virtanen (2006):
Biopoliittisen talouden kritiikki. Tutkijaliitto, Helsinki. ss. 115-138.

Louis Hjelmslevin merkityksen teoria tekee mahdolliseksi ottaa etäisyyttä saussurelaiseen ja Saussuren jälkeiseen kieleen ja merkitykseen perustuvaan semiologiaan, jonka käyttö Deleuzen, Guattarin ja Foucault'n lukemisen lähtökohtana on ehkä suurin ja johdonmukaisin vitsaus, joka kiusaa heidän työnsä nykyisen relevanssin ymmärtämistä.¹ On kyse ilman merkityksellistä välitystä toimivien vallan mekanismien hahmottelun mahdollisuudesta. Vallankäytön toteutumisesta ilman merkityksellistä välitystä, ei voida ymmärtää niin kauan, kuin sitä lähestytään kommunikatiivisena tai kulttuurisesti merkityksellistetynä rakenteena ("diskurssina").

Lingvistiksessä mallissa niin subjektivoituminen kuin vallan toimintakin tahtovat sisäistyä merkitykselliseen rakenteeseen. Tällainen semiologia käsittää merkin muodostuvan osana kahden paralleelin järjestyksen eli *merkitsijöiden* tai merkin materiaalistien kantajien järjestyksen ja *merkittyjen* eli käsitteiden tai mielteiden järjestyksen artikuloitumista toistensa yhteyteen. Se johtaa vallan ja merkityksen suhteeseen siinä mielessä kuin esimerkiksi Roland Barthes sen solmii siinä, mitä hän kutsuu konnotaatioksi, ja jonka hän määrittelee ideologian muodoksi. *Konnotaatio* on implisiittisen Ilmaisu/Sisältö -suhteen istuttamista eksplisiittiseen tai *denotatiiviseen* suhteeseen. Jos denotaation tai referentiaalisen merkityksen kaava on I/S, niin konnotaation kaava on silloin I(I/S)/S. Esimerkiksi valokuva lipusta: denotatiivinen suhde olisi valokuva/kangas ja konnotatiivinen valokuva (lippu/patriotismi)/kangas. Patriotismi olisi valokuvan implisiittisesti välitetty sisältö. Barthesin konnotatiivinen sisältö on "merkitty", ja siinä mielessä konnotatiivinen prosessi on pelkästään merkityksellinen eli se tuottaa efektinsä kaikissa tapauksissa ideoiden tasolla.²

Emilé Benveniste tekee vastaavan siirron argumentoidessaan, että performatiiviset ilmaisut ovat puhtaasti itseensä viittaavia ja että puhuvan subjektin rakentuminen tapahtuu yksinomaan diskurssin tasolla. Tällaiselle semiologialle rakentavat otteet (kuten niin sanottu anglosaksinen diskurssianalyysi) yhdistävät usein enemmän tai vähemmän eksplisiittisesti Barthesin vallan sisäistymisen kielelliseen rakenteeseen ja benvenistisen subjektiviteetin kielellistymiseen. Mutta koska vallan toiminta asetetaan ensisijaisesti diskursiiviselle, merkitykselliselle tai subjektiiviselle tasolle, päädytään analyysiin, joka ajautuu vain idealisoimaan juuri niitä vallan muodostumia, joita oli tarkoitus kritisoida.³

Askel eroon merkityksellisyydestä on ehdoton, jotta pystymme ymmärtämään kapitalismin organisoitumista "jollakin toisella tavalla" kuin merkityksellisen toiminnan kautta. Merkityksellisyys ei selitä mitään, se päinvastoin olettaa aina organisaation tai järjestelmän, jonka osana se operoi, eikä päinvastoin. Tai kuten Nietzsche sanoi, se ei muodosta voimien välistä kamppailua, vaan se on vain sellaisen tiimoilta noussutta pölyä. On siis oleellista täsmentää, mitä eroa merkityksellisten suhteiden (tai näkyvien tai tilallisten rakenteiden) ja voimien välisten (tilattomien, olomuodottomien ja virtuaalisten) suhteiden välillä on.

¹ Hjelmslev (1961), *Prolegomena to a Theory of Language*. Ks. Deleuze & Guattari (1972), *L'Anti-Œdipe*, s. 242; Deleuze (1988), *Foucault*, s. 47. Tutkimuksen ensimmäisessä osassa käsitelty yritys siirtyä merkityksen välittämien suhteiden "tuolle puolen" on ymmärrettävä tämän ongelman taustaksi. Kritiikin kohteena on erityisesti strukturalistinen semiologia, ei niinkään filosofiana tai metodina, vaan yhteiskunnallisena tulkintakäytäntönä (vakiintuneena näkemyksenä) sekä intellektuellin rooli tulkitsijana ja muiden puolestapuhujana. Ks. Dynastiikka-luku tutkimuksen ensimmäisessä osassa; Sakari Hänninen (1986), *Pääoman kieli*, s. 21–22; sekä Foucault'n ja Deleuzen keskustelu "Les intellectuels et le pouvoir" Foucault (1994), *Dits et écrits* vol. I, s. 1174–1183.

² Ks. Barthes (1974), *S/Z*, s. 6–11.

³ Benveniste (1971), *Problems in General Linguistics*, s. 223–231. Ongelman ydin on lingvistisen mallin ja analogian ulottamisessa kohteisiin, koska niiden luonne halutaan nähdä kommunikatiivisina ja kulttuurisesti merkityksellistettyinä ("diskurssina"). Analogia taloustieteen kanssa yleisenä käyttäytymistieteenä eli yleisenä tieteenä tavasta, jolla niukkoja resursseja allokoidaan vaihtoehtoihin päämääriin, lienee selvä.

Hjelmslevin lingvistiikka mahdollistaa merkitsijän ja merkityn tai ilmaisun ja sisällön kaksinapaisuuteen perustuvan merkityksellistävän semiologian ylittämisen tai siitä riippumattoman semiotiikan mahdollisuuden.⁴ Pohtiessaan, onko väite ”kieli on merkkien systeemi” totta, tai mihin asti se on totta, Hjelmslev teki johtopäätöksen, että merkitsemisen funktion *sisältöä* ja *ilmaisua* on analysoitava erikseen, sillä ne ovat kaksi erilaista tasoa. Molempien analyysit tuottavat rajoitetun määrän entiteettejä, jotka eivät välttämättä asetu yksi yhteen vastakkaisen tason entiteettien kanssa.⁵

Ilmaisu ja sisältö ovat siis kaksi erilaista objektia, jotka ovat merkitsemisen funktion *funktiiveja*: niillä on funktio vain suhteessa toinen toisiinsa.⁶ Tämä solidaarisuus on merkitseminen. Funktiota ei voida toisin sanoen identifioida ilman sen funktiiveja, ja funktiivit ovat vain funktion päätteitä, eikä niitä voida identifioida ilman funktiota. Niitä määrittää vain niiden molemminpuolinen yhteenkuuluvuus, niiden välinen solidaarisuus, eikä kumpaakaan pystytä identifioimaan muuten. Ne ovat sikäli täysin arbitraarisia ja tulevat määrittelyiksi vain vastakkaisuuksina ja suhteessa toisiinsa, saman funktion molemminpuolisina funktiiveina.⁷

Hjelmslevin käsittein johtamisen merkitys – johtamisen merkin funktio – rakentuu siis kahden funktiivin artikulaatiosta eli johtamisen ”ilmaisusta” ja johtamisen ”sisällöstä”.⁸ Johtamisella ei voi olla merkitystä (merkki-funktiota) ilman sekä johtamisen ilmaisun että johtamisen sisällön samanaikaista läsnäoloa; ja johtamisen ilmaisu ja sen sisältö, tai johtamisen sisältö ja sen ilmaisu, eivät koskaan ilmene yhdessä ilman, että niiden välissä on läsnä myös johtamisen merkitseminen. Juuri tämä solidaarisuus suhteellistaa uudella tavalla saussurelaisen merkitsijän ja merkityn vastakkainasettelun.

Hjelmslev ei siis vain ristinyt Saussuren merkitsijää ja merkittyä uudelleen ilmaisuksi ja sisällöksi. Hjelmslev erotteli niin ilmaisun kuin sisällönkin prosessissa vielä (1) muodottoman aineen tai *merkitysaineksen*, (2) yksittäisten merkitysaineksesta muotoiltujen elementtien *muodon*, sekä (3) merkitysaineksesta muotoiltujen elementtien *substanssin*.⁹ Näistä raaka-aineista Hjelmslevin onnistui kutoa kerrostumien verkko, joka ei ollut toiminta-alaltaan tai alkuperältään pelkästään merkityksellistävä (se ei toiminut vain merkitsijän ja merkityn erottelun kautta ja merkityksellisten substanssien tasolla). Kerrostuman merkitysaineksesta tulee ymmärtää jakamattomaksi kamaraksi tai ”pinnaksi, jolle verkon varjo lankeaa niin, että verkon jokainen ruutu piirtää jakamattomaan pintaan muodon, jonka rajojen sisään jäävästä aineksesta tulee substanssia”.¹⁰ Hjelmsleville ajatusainekseksi tai merkitysmateria on ”muodoton jatkumo” tai ”amorfinen massa”, johon kieli muovaa rajoja (muotoja), jotka ovat yhtä abstrakteja kuin varjo.

Vertaamalla ajatus-ainesta taivaan pilveen, joka Hamletin mielestä voi ottaa yhä uusia muotoja, ja kouralliseen hiekkaa, jota voidaan muotoilla erilaisiin muotoihin, Hjelmslev erotteli seuraavaksi sisällön prosessissa erityisen muodon, *sisällön muodon*, joka on riippumaton sisällön aineksesta (jonka suhteen se on

⁴ Deleuze & Guattari ylistävät Hjelmsleviä: ”me uskomme, että kaikista näkökulmista ja tietyistä vaikutelmista huolimatta Hjelmslevin lingvistiikka on syvästi vastakkaista saussurelaiselle ja jälkisaussurelaisille hankkeille” (*L'Anti-Œdipe* 1972, s. 242). Hjelmslevin suhteesta de Saussureen ks. Hänninen (1986), ”Pääoman kieli”, s. 59–60. Hjelmslev ei omaksunut sellaisenaan Saussuren tekemiä lingvistisiä jaotteluja kielen ja puheen (*langue/parole*), substanssin ja muodon sekä merkitsijän ja merkityn välillä (*signifiant/signifié*). Puheen ja kielen dikotomisointi oli Hjelmslevin kannalta katsoen liian yksinkertainen; substanssin ja muodon erottelun hän hyväksyi vain tilapäisesti (luonnollisen kielen näkökulmasta), sillä Hjelmslevin oma erottelu aineksen ja substanssin välillä eväsi käsitteellisen vastaavuuden muodollisesti yhtäläisten termien kohdalla; merkitsijän ja merkityn (”idealisoitua”) erottelua ei voida samastaa Hjelmslevin erotteluun ilmaisun ja sisällön välillä, sillä ilmaisua ei voida Hjelmslevin mukaan erottaa keinotekoisesti sisällöstä. Hjelmslevin erottelut on aina ymmärrettävä molempien tekijöidensä suhteena.

⁵ Merkki-funktio tarkoittaa merkitsemistä, joka määrittelee merkin; merkki siis tarkoittaa, edustaa, ilmaisee, merkitsee, se *toimii*: merkki ”kantaa” merkitystä. Ks. Hjelmslev (1961), *Prolegomena*, s. 43–46.

⁶ Mt., s. 131.

⁷ Funktion ja funktiivien sekä funktiivien välisestä solidaarisuudesta ks. Mt., s. 48 ja 60.

⁸ Mt., s. 46–48.

⁹ Hjelmslevin alkuperäinen termi ainekseksi on ”Mening”, joka on käännetty englanniksi ”purport” ja ranskaksi ”matière-sens”. Oman tulkintansa kannalta ymmärrettävistä syistä Guattari haluaa välttää aineksen ja merkityksen rinnastamista. Hänen mukaansa ainesta ei määritä merkityksellinen (*signification*) semiotiikka, merkitsijän kategoria tai subjektin yksilöimisen välttämättömyys. Se on tässä mielessä ”muodotonta” ja löytyy semioottiselta alueelta ”koneellisessa mielessä”. Tällä alueella häviää ilmaisun ja sisällön ero, joka tapahtuakseen vaatii aina muotoja. Guattari (1984) *Molecular revolution*, s. 99.

¹⁰ Hjelmslev (1961), *Prolegomena*, s. 57.

siis arbitraarinen) ja jonka se muovaa *sisällön substanssiksi*.¹¹ Johtamisen sisältö on muodostettua merkitysainesta tai *in-formoitua* ainesta, josta voidaan erotella johtamisen *sisällön substanssi*. *Sisällön substanssi* on merkitysainesta, jolla on muoto ja johtamisen *sisällön muoto*, joka on kirjaimellisesti sisältämisen muoto tai informoinnin aktin, prosessin tai keinojen muoto (muoto erotettuna substanssistaan, yksittäisten merkitysaineksesta muotoiltujen elementtien muoto).

Ja sama asia voidaan havaita myös johtamisen ilmaisun prosessissa: Ilmaisun raakaa ainesta – esimerkkinä Hjelmlev käytti vokaalista jatkumoa – voidaan muotoilla erilaisiin muotoihin. Hjelmlev erotteli myös ilmaisun prosessissa erityisen muodon, *ilmaisun muodon*, joka on riippumaton ilmaisun aineksesta (jonka suhteen se on siis arbitraarinen), jonka se muovaa *ilmaisun substanssiksi*.¹² Siksi myös johtamisen ilmaisua on tarkasteltava muodon ja substanssin kannalta: siitä on erotettava johtamisen ilmaisun raaka sooninen aines, tälle ainekselle annettu ilmaisun muoto sekä ilmaisun substanssi, jonka tämä muoto synnyttää tai jossa se materialisoituu.¹³ Ei ole niinkään kyse ajatuksen aineellistumisesta (lihaksi tulemisesta) tai äänen henkistymisestä, vaan siitä mysteeristä, että ”ajatus-ääni” sisältää jakautumisia ja että kieli muodostaa yksikkönsä rakentamalla itsensä ”kahden muodottoman jatkumon väliin”. Hjelmlevin mukaan nämä kaksi massaa eivät edellä kieltä ajassa tai hierarkkisesti, vaan ne ovat päinvastoin erottamattomia toimenpiteestä, joka tekee niistä muodostunutta substanssia. Eri kielet ja kulttuurit organisoivat arbitraarisesti sisällön (ääni)aineksen materiaa ja ilmaisun (ajatus)aineksen mieltä substansseiksi muotojen sarjoissa, joita ilman merkitysaineksella ei olisi olemassaoloa. Aineksella ajatusmassana on aina jokin erityinen olomuoto, se on aina jo muotoutunutta.¹⁴

Voimme nyt laatia alustavan kaavan johtamisen merkitykselle¹⁵:

la → Is → Im ⇔ Sm ← Ss ← Sa

Yksisuuntaiset nuolet sekä johtamisen ilmaisun (I) että sisällön (S) puolilla ilmaisevat merkitysaineksen (a) muotoutumista substanssiksi (s). Kaksisuuntaiset nuolet johtamisen ilmaisun muodon (m) ja johtamisen sisällön muodon (m) välillä osoittavat johtamisen merkityksen (merkki-funktion) taipumusta dematerialisoitua puhtaaksi muodoksi tai pelkäksi varjoksi. Voimme nimetä johtamisen merkityksen solmivat funktiot johtamisen ilmaisun muodoksi ja johtamisen sisällön muodoksi, joiden takia on olemassa johtamisen ilmaisun substanssi ja johtamisen sisällön substanssi.¹⁶ Johtamisen substanssi ei ole välttämätön ehto johtamisen muodolle, mutta johtamisen muoto on välttämätön ehto substanssille. Muoto on vakio, joka tulee ilmaistuksi, ja substanssi on muuttuja, joka ilmaisee, eli muoto tiedetään aina substanssin kautta. Hjelmlev oli ennen kaikkea kiinnostunut sen aktuaalisista ja potentiaalisista muodoista.

Kiinnostavaa Hjelmlevissä ovat nämä kategoriat, jotka näyttävät olevan tulosta semioottisen problematiikan kokonaisuuden täsmällisestä ja ankarasta tarkastelusta.

¹¹ Vain tässä mielessä Saussure oli Hjelmlevin mielestä oikeassa erotellessaan muodon ja substanssin. Ks. Hjelmlev (1961), *Prolegomena*, s. 52–54.

¹² Esimerkiksi sana *Berlin* lausuttuna englanniksi, saksaksi ja suomeksi ovat erilaisia muotoimia samasta ilmaisun aineksesta (kaupunki nimeltä Berlin). On yhdentekevää, että sisällön aines sattuu tässä olemaan sama. Voisimme yhtä hyvin sanoa, että englannin ääntämys *got* (imperfekti verbistä *get*), saksan *Gott* (jumala) ja tanskan *godt* (hyvä, hyvin) ovat erilaisia muotoimia yhdestä ja samasta ilmaisun aineksesta. Tässä esimerkissä ilmaisun aines on sama, mutta sisällön aines ei, kun taas sanoessani ”minä en ymmärrä”, ”I don’t understand” ja ”Non capisco” on sisällön aines sama, mutta ilmaisun aines ei.

¹³ Foneemeilla on Hjelmlevin mukaan siis myös sekä muoto että substanssi. Foneemi on kielen fonologisessa järjestyksessä esiintyvä funktionaalinen yksikkö, jota ei voida jakaa useampaan peräkkäiseen yksikköön ja jonka vaihtaminen toiseen voi aiheuttaa merkityksen muutoksen.

¹⁴ Sakari Hännisen mukaan onkin ymmärrettävää, että Hjelmlev käyttää metaforia (taivaan pilvet, hiekka) aineksen kuvaamiseen: Hjelmleville aines on ”ajatusmassaa”, joka on sellaisenaan tietämisen ulottumattomissa. Sillä on aina jokin erityinen olomuoto eli se on aina jo muotoutunutta, ja siksi siitä voidaan saada tietoa vain jo muotoutuneena. Hjelmlevin näkemys on tässä mielessä materialistinen tai anti-apriorinen: se kieltää spekulatiion ”aineksesta yleensä”. Ks. Hänninen (1986), *Pääoman kieli*, s. 67.

¹⁵ Lainattu Trabant (1981), *Louis Hjelmlev*, s. 94.

¹⁶ Semioottisella terminologialla *ilmaisun muoto* on se rakenteellinen ja muodollinen (formaali) järjestys, jossa ilmaisun substanssi (fyysinen ilmaisu, esimerkiksi puheketju) ilmenee, ja *sisällön muoto* on se merkittyjen muodollinen (formaali) jäsenyys, jossa sisällön substanssi (ajatukset) ilmenee.

Johtamisen ilmaisuuden ja sisällön erottelu ei ole substanssin ja muodon välinen. Johtamisen ilmaisulla ei ole monopolia muotoon eikä sisällöllä substanssiin. Muodon ja sisällön tai merkitsijän ja merkityksen välinen hierarkkinen suhde kumoutuu, kun sekä johtamisen ilmaisuuden että sisällön prosessissa on muotoa (*koodia*) ja sekä johtamisen ilmaisuuden että sisällön prosessissa on substanssia (Deleuzen ja Guattarin termin *territoriaalisuutta*) eli kun sekä johtamisen ilmaisuus että sisältö ovat muoto–substanssi-yhdistelmiä. Merkitsijän ja merkityksen suhteessa merkki määrittää ilmaisuuden-substanssina sisällön-substanssille (ja mitään semantiikkaa eli sisällön muotoa koskevia ongelmia ei ole). Suhde kiinnittää huomionsa vain muotoon ja asettaa sisällön kuin sulkeisiin uskoessaan, että sisältöä koskeva erittely on pätevästi erotettavissa muotoa koskevasta erittelystä. Toiseksi, johtamisen ilmaisuuden ja sisällön funktionaalinen määrittely ei anna mitään formaalia syytä nimittää juuri toista entiteettiä johtamisen ilmaisuksi ja toista johtamisen sisällöksi: on mahdotonta erotella merkitsijää ja merkittyä, muotoa ja substanssia. Tai oikeastaan muodosta tulee nyt olennainen osa substanssia, sillä sekä ilmaisuus että sisältö ovat muoto-substansseja. Kolmanneksi, johtamisen merkityksen kerrostuma sisältää materiaalsen alustan tai aluskerroksen, joka on riippumaton ilmaisuuden ja sisällön tasojen muodostumisesta, mutta erottamaton ilmaisuuden ja sisällön muodostumisen toimenpiteistä, joiden kautta siitä tulee muodostunutta substanssia. Erottelu merkitykseltömään ainekseen ja semioottisesti muotoutuneisiin substansseihin, siinä määrin kun se tehdään riippumattomana ilmaisuuden ja sisällön suhteesta, "avaa mahdollisuuden merkityksellistävistä semiologioista riippumattoman semiotiikan tutkimiseen – toisin sanoen semiotiikkoihin, jotka nimenomaan eivät perustu merkitsijän ja merkityksen bipolaarisuuteen".¹⁷

MERKKIKONEET

Félix Guattarin mukaan merkityksellisyys voidaan joko hyväksyä *de jure*, väistämättömänä tulemana, ja siksi olettaa sitä löytyvän kaikilta semiotiikan tasoilta, tai se voidaan hyväksyä *de facto*, erityisen yhteiskunnallisen organisoitumisen järjestelmän osana.¹⁸ Merkityksellisyys ei toisin sanoen välttämättä putoa taivaasta, synny suoraan symbolisista rakenteista, kielestä itsestään, alitajunnan matematiikasta tai jostain mystisestä semanttisesta kohdusta, vaan se on erottamaton yhteiskunnan organisoitumisen ja kontrollin tavoista.

Pyrkiessään täsmentämään merkityksellisyyden yhteyttä subjektiviteetin muodostumiseen ja yhteiskunnan organisoitumisen ja kontrollin muotoihin, Guattari alleviivasi Hjelmslevin tekemää erottelua merkitysaineen ja semioottisten substanssien muodostumisen välillä.

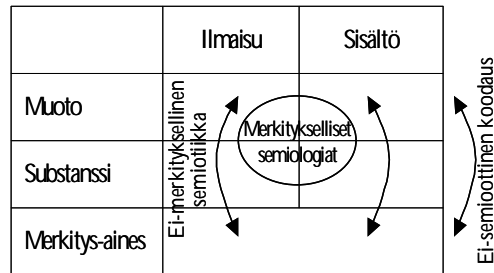
Sikäli kuin erottelu muotoutuvan materiaalin ja semioottisesti (merkityksellisesti) muodostetun substanssin välillä tapahtuu riippumatta ilmaisuuden ja sisällön välisistä suhteista, se avaa Guattarin mukaan semiotiikalle tien ulos merkitsijän ja merkityksen vastakkainasettelun mahdollistaman ja tälle vastakkainasettelulle perustuvan kontrollin piiristä. "Institutionaalinen semiotiikka" oli Guattarin mukaan vapautettava tämän kielellisen ilmaisuuden/sisällön-vastakkainasettelun piiristä, jotta sen toiminta-ala laajentuisi käsittämään esimerkiksi biologian, teknologian, estetiikan ja organisoitumisen alueita, jotka eivät ole pelkästään kielellisiä ja inhimillisiä, vaan osa subjektiviteetin muodostumista. Tämä avasi mahdollisuuden merkityksellistävistä semiologiasta riippumattomalle, institutionaalisessa tilanteessa tarvittavalle semiotiikalle. Se ei perustuisi merkitsijän ja merkityksen kaksinapaisuuteen vaan avasi mahdollisuuden sekä tarkastella merkitysten tuottamista subjektiviteetin kontrolloimisen ja organisoitumisen muotona että hahmotella ilman merkityksellistä välitystä toimivaa "koneellista johdonmukaisuutta".¹⁹

¹⁷ Guattari (1984), *Molecular Revolution*, s. 74.

¹⁸ Mt., s. 84.

¹⁹ Guattarin *de jure*- ja *de facto* -näkökulmat vastaavat kahta tapaa lähestyä semiotiikkaa: ensimmäisen näkökulman omaksuvat suhteuttavat tai palauttavat semiotiikan aina kielitieteisiin (Saussure, Hjelmslev tiettyyn pisteeseen asti), jolloin merkityksellistämisen ylikorostaminen on ymmärrettävää. Jälkimmäisestä näkökulmasta etenevät (esim. Guattari, Foucault) arvioivat kieltä ainoastaan yhtenä yleisen semiotiikan toiminnallisena instanssina muiden joukossa. Guattari (1984), *Molecular revolution*, s. 84–87. Tästä näkökulmasta on ymmärrettävää, että Guattari pyrkii hyödyntämään mm. piercelaista terminologiaa sanoessaan, että ei-merkityksellistävissä semiotiikassa denotaation korvaa diagrammatisaatio ja merkityksellistämisen korvaa informaation välitys. Sakari Hanninen on aivan oikein kiinnittänyt huomiota siihen, että avain Guattarin ymmärtämiseen on paradigmaattisen semiologian ohjelman kritiikki ja sen mukainen yritys "laajentaa" semiotiikkaa merkityksellisen toiminnan

Yrittäessään jäsentää erilaisten merkitysjärjestysten toiminnollisia organisaatioita, Guattari hylkäsi semioottisten komponenttien muodollisen luokittelun ja esitti Hjelmsleviin perustuvan erottelujen sarjan, semiotisoitumisen tapojen typologian tai kartan, jonka tarkoituksena oli hahmotella näitä erilaisia merkityskoneistoja. Nämä voidaan kuvioida seuraavasti.²⁰

1. Ei-semioottinen koodaus

Guattarin mukaan emme saa ensinnäkään sekoittaa semioottista koodausta, joka toimii muodostamalla kaikille kielille yhteisestä merkitysaineksesta tai ajatusmateriaista autonomisen semiologisen substanssin (erityinen kieli) ja "luonnollista" koodausta, joka toimii kielestä riippumatta. Ei-semioottisen koodauksen tapauksessa voitaisiin ehkä pikemmin puhua *signaaleista* kuin merkeistä. Kielellisen merkin ja esimerkiksi geneettisen koodin tai hormonisignaalin ero on siinä, että signaali ei tuota minkäänlaista merkityksellisyyttä, sen ei tarvitse "kielellistyä" toimiakseen (kiertää semiologisen substanssin kautta). Se ei tarvitse toimiakseen merkkejä: se toimii muodolla ja materiaalilla, mutta ilmaisun ja sisällön tasojen ulkopuolella, ilman merkityksellistä representaatiota, ilman tulkintaa ja merkitysten vaihtoa, ilman semiologista substanssia. Ei-semioottinen koodaus muodostaa materiaalisia intensiteettejä ja toiminnallisia rakenteita turvautumatta erilliseen ja käännettävään "kirjoitukseen", tai kuten Guattari sanoo, "ei ole olemassa geneettistä kirjoitusta".²¹ Näitä koodauksia ei voi suoraan "kääntää" tai "kielellistää". Jos semioottisesti muodostunut materia on substanssia, ei-semioottiset koodaukset ovat silloin ei-semioottisesti muodostettua materiaa.

2. Merkityksellistävät semiologiat

Merkityksellistävät semiologiat sen sijaan toimivat merkkijärjestelmissä, jotka ovat aina jo organisoituneet semioottisesti muodostettuihin substansseihin ilmaisun ja sisällön tasolla (taulukon neljä ylintä ruutua). Näitä on kahta lajia:

A. Esimerkitykselliset *symboliset semiologiat*, jotka toimivat substanssien polyfoniassa tai hajautetussa järjestyksessä, siis useiden erilaisten ilmaisun substanssien kanssa, joista mikään ei astu määrittämään muita. Merkityksellistäviä semiologisia organisaatioita luonnehtivat merkitsevät representaatiot ja kohteet, joihin ne viittaavat, sekä arbitraarinen suhde merkitsejä ja merkityksen välillä. On kuitenkin myös esiverbaalisia ilmaisun keinoja tai merkkityyppejä, jotka toimivat analogisessa tai samankaltaisessa suhteessa itsensä ja representaatioiden välillä, joita ne merkitsevät – esimerkiksi ikonit. Ne ovat ilmaisun keinoja, jotka "ottavat välittömän ja välittömästi ymmärrettävän muodon".²² Tai ajatellaan vaikka liikennemerkkiä, joka ei tarvitse kielellistä operaatiota toimiakseen; tai itkevää lasta, joka

piiristä. On kuitenkin myös semiotiikkoja (esim. Pierce, Shannon-Weaverin informaatioteoria), jotka eivät alun alkaenkaan supista näkökulmaansa lingvistiseksi. Hänninen (1986), *Pääoman kieli*, s. 80–81.

²⁰ Guattaria (1984), *Molecular revolution*, s. 73, mukaillen.

²¹ Mt., s. 74; ks. Gustafsson (1994), *Production av allvar*, s. 164–175.

²² Guattari (1984), *Molecular Revolution*, s. 167.

kansalaisuudestaan riippumatta ja sanakirjoja käyttämättä tekee tyytymättömyytensä tai halunsa kohteen selväksi.²³ Niin sanotuissa primitiivisissä yhteisöissä eleiden, ilmeiden ja asentojen, rytmien ja rituaalien, ruumiin, maan ja toteemien ilmaisut eivät ole toisistaan täysin riippumattomia. Ne sekaantuvat toisiinsa ja käyvät limittäin mutta ne toimivat ilman, että niitä voidaan koskaan jatkuvalla tavalla täysin kääntää min-kään yhden yleisen merkitysjärjestelmän alaisuuteen.²⁴ Moninaiset ilmaisun tai semiotisoinnin tavat synnyttävät toisiaan täydentäviä subjektiveetin segmenttejä. Ne kuljettavat yksilön kehitystä initiaatioiden ja heimojärjestelmän kautta siten, että yksilöt löytävät itsensä lukuisien "kollektiivisten identiteettien kietomana tai monien osittaisten subjektivaatioiden vektoreiden risteysalueelta".²⁵

B. *Merkitykselliset semiologiat*, jotka alistavat sisällön ilmaisulle samalla, kun ne käsittävät jälkimmäisen pelkäksi kielellisen merkitsijän ilmaisun substanssiksi. Niiden piirissä merkki viittaa aina toiseen merkkiin. Tämä tarkoittaa sitä, että verrattuna esimerkiksi symbolisiin semiologioihin, merkityksellisissä semiologioissa kaikki erilaiset ilmaisun keinot (ääni, tanssi, ele, liike, sana jne.) keskitetään tai "ylikoodataan" yhteen merkityksellistävään substanssiin, jonka paikan merkityksellisessä semiologiassa ottaa *merkitsijä*. Täsmällisemmin sanottuna sen ottaa *poissaoleva* merkitsijä, josta kaikki merkityksellisyydet näyttävät nyt olevan peräisin ja jonka ympärille kaiken muun ilmaisun on kierryttävä.

Merkityksellisissä semiologioissa merkitsijä ja merkitty liittyvät toisiinsa merkin vertikaalisessa suhteessa, mutta merkityksen suhteellinen merkitys (sen arvo) määräytyy merkitsijöiden erojen horisontaalisissa suhteissa: merkitys syntyy systemaattisissa eroissa arbitraaristen merkitsijöiden välillä. Merkityksellistyminen on toisin sanoen merkitsijöiden ketjujen tuotantoa, jossa ketju kokonaisuudessaan muodostaa merkityksen pikemmin kuin kiinnittyminen johonkin erityiseen ilmaisuun tai asiointilaan. Merkityksellistyminen on tuotantoa, joka tekee merkityksellisyydestä loputonta sitomalla sen kiinni poissaolevan merkitsijän transsendenssiin. Tai kuten Deleuze sanoo, merkitys "ei vain perustu transsendentaaliseen topologiaan, vaan se on määritelty sillä".²⁶ Koska merkitty on vain merkitsijän efekti, merkitsijä käytännöllisesti katsoen dominoi merkittyä. Siksi Guattari kutsuu merkityksellistäviä semiologioita *merkitsijän diktatuureiksi*.

Oikeastaan merkin käsitteen käyttämisestä voisi tässäkin yhteydessä luopua, sillä kyse ei ole niinkään merkin suhteesta asiointilaan, johon se viittaa, tai kohteeseen, jota se merkitsee. Kyse on pelkästään merkkien muodollisesta suhteesta toisiin merkkeihin, sikäli kuin ne määrittävät merkityksellisyyden (eli on kyse pelkästä formalismista, jonka kautta ajattelu ja merkitys muodostuvat). Merkityksellisyyden loputtomuus syrjäyttää merkin: "kun denotaation oletetaan olevan osa konnotaatiota, ollaan kokonaan merkin merkityksellisen järjestelmän sisässä".²⁷ Merkki on jatkuvassa merkistä toiseen viittaavassa liikkeessä, joka leviää joka suuntaan. Kaikki merkit ovat vain merkkien merkkejä. Kyse ei ole niinkään siitä, mitä tietty merkki merkitsee vaan siitä, mihin muihin merkkeihin se viittaa tai mitkä muut merkit liittyvät itsensä siihen muodostaakseen aluttoman ja loputtoman, äärettömän itseensä viittaavan kehän, jonka varjo lankeaa jakamattomaan pintaan. Tämä jakamaton pinta tai "amorfinen jatkumo" vaikuttaa hetken "merkityltä", mutta se kuin liukuu jatkuvasti merkitsijän alta, jota se palvelee vain välineenä tai, kuten Deleuze ja Guattari sanovat, jonka *muurina* se toimii: sisällöt erkanevat materiaalisista tuotannon ehdoistaan tai ruumiistaan, ne abstrahoituvat ja "nousevat ilmaan".²⁸ Tästä juontuu Guattarin taulukon suljettu tai umpeen muurattu kehä: maailma alkaa merkityksellistyä jo ennen kuin kukaan tietää, *mitä* se merkitsee. Siksi Guattari sanoo, että merkki, joka viittaa vain toisiin merkkeihin, tuottaa erikoista impotenssia ja epävarmuutta. Se luo paranoian hysterisen maailman, jossa kysymme lakkaamatta: *mutta mitä se merkitsee?*

²³ Guattari (1984), *Molecular Revolution*, s. 167.

²⁴ Guattari käyttää esimerkkeinä myös lapsen maailmaa, hullun maailmaa ja taiteellisen luomisen maailmaa. Mt., s. 74 ja 91; Guattari (1995), *Chaosmosis*, s. 98.

²⁵ Guattari (1984), *Molecular Revolution*, s. 84.

²⁶ Deleuze (1972), "A quoi reconnait-on le structuralisme", s. 263.

²⁷ Deleuze & Guattari (1980), *Mille Plateaux*, s. 141.

²⁸ Mt.

Guattarin mielestä onkin kummallista, että on voitu pitävästi osoittaa merkityksellisyyden joka suuntaan karkaava rakenne ilman, että on sen enempää kiinnitetty huomiota siihen, kuinka kontrolli toimii merkitsijän despotismissa. Kommunikaation merkityksellisyys ja selkeys riippuu suoraan näiden kiinnitettyjen merkityksellisten ketjujen jakamisesta.²⁹ Miksi (merkin) arvot näyttäytyvät pysyvinä, suhteellisen yhteisinä merkityksinä ja jaettuina arvoina, jos ne eivät sellaisia ole? Tähän kysymykseen vastaaminen tarkoittaa sitä, että nähdään, ettei merkityksellistymistä voida erottaa sen sosiaalisesta alkuperästä eli niistä yhteiskunnallisista sommitelmista, jotka synnyttävät sitä. Pisimmälle tässä on Marxin lisäksi päässyt ehkä Nietzsche, joka ymmärsi jäljittää herra–renki-suhteen synnyn kieleen eikä työhön (kuten Hegel). Nietzschen ajatus *Moraalin alkuperästä* on, että tämä suhde syntyy käskijöiden kielen kautta:

”Arvostelma ”hyvä” ei johdu niistä, joille osoitetaan ”hyvyyttä”! Päinvastoin ovat itse ”hyvät”, siis ylhäiset, mahtavat, korkeammassa asemassa olevat ja jalomieliset tunteneet ja määritelleet itsensä ja tuntemisensa hyväksi, nimittäin ensiluokkaiseksi kaiken kehnon, matalamielisen, halpamaisen ja alhaisomaisen vastakohtana. Tästä distanssin päätöksestä he ovat ensiksi ottaneet itselleen oikeuden luoda arvoja, leimata arvojen nimiä: mitä he välittävät hyödyllisyydestä! ... Herranoikeus (*Herrenrecht*) nimenantoon menee niin pitkälle, että olisi uskallettava käsittää itse kielen alkuperä hallitsevien vallanilmaukseksi: he sanovat ’tämä on se ja se’, he leimaavat jokaisen olion ja tapahtumisen jollakin äänteellä ja valtaavat sen siten tavallaan omakseen”.³⁰

Tulisikin ehkä ajatella, että merkityksellinen kirjoitusmerkki, joka joutuu kurkottamaan merkityksellisyyden sille määrääviä merkittyjä kohti – merkittyjä, jotka ovat kuitenkin vain merkitsijöiden ketjuja ja jotka ovat siksi aina ratkaisevasti poissaolevia, kuten Derrida on kaiken kirjoituksen kohdalla osoittanut – olettaa aina kaksi kieltä, käskijöiden kielen ja alistujien kielen. Deleuze ja Guattari lainaavat esimerkin Jean Nougayrolta: ”Sumerilaisille tietty merkki on vesi; sumerilaiset lukevat tämän merkin A, joka tarkoittaa heille vettä. Akkadalainen tulee paikalle ja kysyy sumerilaiselta herraltaan: mikä on tämä merkki? Sumerilainen vastaa: ”se on A”. Akkadalainen ajattelee tämän merkin olevan A:n merkki, ja tästä eteenpäin ei ole enää mitään suhdetta tämän merkin ja veden välillä (joka on akkadiaksi *mū*).³¹ Aakkosellinen kirjoitus ei ole lukutaidottomia varten vaan lukutaidottomien keksimää. Sitä ei ole tehty kommunikaatiota, vaan kääntämistä varten. Merkitsijä edellyttää kieltä, joka ylikoodaa toisen kielen, kun taas toinen kieli koodautuu täysin foneettisiksi elementeiksi. Kaikki sisällöt, ennen kuin kieli strukturoi ne tai ennen kuin ne strukturoituvat ”kuten kieli”, strukturoituvat lukemattomilla mikropoliittisilla tavoilla: merkitykset ovat valtasuhteiden tulosta.

Merkityksellisissä semiologioissa merkkien järjestäminen syntagmaattisella akselilla (merkityksellistämisen funktio) on erottamattomissa merkkien järjestämisestä paradigmaattisella akselilla (tulkitsemisen funktio). Merkit leikkautuvat irti niiden todellisesta tuotannosta, koska niiden täytyy kulkea representaatioiden mentaalisen maailman läpi.³²

²⁹ De Saussuren mukaan se, että kielessä kaikki on negatiivista, pätee vain merkittyihin ja merkitsijöihin erikseen tarkasteltuina: ”Sillä hetkellä kun siirrymme tarkastelemaan merkkiä kokonaisuutena, kohtaamme jotain, joka on itsessään positiivista”, Saussure (1983), *Course in General Linguistics*, s. 166. Erojen leikki on siis rannatonta, mutta aivan kuten Risto Heiskala on huomauttanut, se ei kuitenkaan ole rannatonta: ”Merkitsijöiden ja merkittyjen identiteetit voidaan kyllä ymmärtää kahden eri järjestyksen piirissä puhtaasti negatiivisessa erojen leikissä vakiintuvina arvoina, jotka kuitenkin saavat positiivisen identiteetin, kun nämä kaksi samansuuntaista järjestystä artikuloituvat toistensa yhteyteen muodostaen kielellisen rakenteen... Tällä tasolla kieli on sosiaalinen fakta ja sillä voidaan siksi kommunikoida, koska tietyt merkitsijät kantavat mukanaan kaikille kielen käyttäjille suhteellisen yhteisiä merkityksiä”. Heiskala (2000), *Toiminta, tapa ja rakenne*, s. 130. Vaikka Saussure oli vakuuttunut siitä, että ”kaikkea, mikä koskee kieliä järjestelmänä, on lähestyttävä siitä näkökulmasta, että tutkitaan arbitraarisuuden rajoittamista”, hänen teoriansa ei kerro mitään siitä, kuinka tämä tapahtuu. Saussure (1983), *Course*, s. 182.

³⁰ Nietzsche (1969), *Moraalin alkuperästä*, s. 17, I: § 2. Suomennosta muutettu.

³¹ Nougayrol (1963), *L'écriture et la psychologie des peuples*, s. 90; Deleuze ja Guattari (1984), *Anti-Oedipus*, s. 240.

³² Guattarille merkityksellistämisen prosessi, joka tapahtuu substanssin välityksellä, eli siinä merkitysaines on aina jo määrittynyt substanssiksi kielen näkökulmasta. Tämä määrittäminen tapahtuu denotaation, representaation, merkityksellistämisen, tulkittavuuden, samastumien ja yksilöitymisen kautta. Merkityksellistämisen semiologiat sisältävät merkkejä, joita luonnehtii kolme funktiota: denotaatio, representaatio ja merkityksellistämisen (*signification*). Denotaatio perustelee suhteen merkin ja sen tarkoittaman kohteen välillä, ja se on siten referentiaalinen funktio (joka jäsentää

Olla leikattuna irti aineellisista intensiteeteistä on olla loukussa "merkityksellistävissä ghetossa" (subjekti on aina pakotettu artikuloimaan jo artikuloitua). Merkityksellisyys perustuu representaation järjestelmään eli merkityksellisen liikamääräiseen tuotantoon, joka luo tosiasiallisten intensiteettien ja moneuksien tilalle näennäiskohteiden ja mielikuvien suhteellisen maailman, impotenssin ja epävarmuuden maailman, jota olemme tottuneet kutsumaankin "mentaaliseksi maailmaksemme". Merkityksellisyys seuraa tämän merkityksellisen gheton samastamisesta itse representaatioon. Merkityksellisissä semiologioissa merkki ei koskaan viittaa suoraan mihinkään, vaan sen on pakko kiertää tämän välityksen kautta, sen on pakko välittyä representaation maailman kautta.³³

Mikäli merkityksellisyys hyväksytään *de jure*, jäädhän Guattarin mukaan todelliseen noidankehään. Merkitsijä toimii omassa riippumattomuudessaan viitaten lakkaamatta vain takaisin itseensä. Täältä nousee Guattarin mukaan yksilöllistetty (ja alistettu) subjektiviteetti, jonka perusta on siinä että, kuten Lacan sanoo, "merkitsijä representoi subjektia toiselle merkitsijälle". Itseensä viittaava mutta aina paikalta puuttuva merkitsijä "määrittelee subjektit heidän teoissaan, heidän kohtaloissaan, heidän kieltäytymisissään, heidän sokeudessaan, heidän kamppailuissaan ja heidän sallimuksissaan".³⁴ Kyse ei ole siitä, että tämä simulaatio korvaisi todellisen vaan siitä, että "simulaatio ottaa tekosyillä (kvasi-syillä) haltuunsa todellisen tuotannon".³⁵

Juuri tässä totuuden ja todellisen "kulttuurisidonaisuudessa" oli myös sofistien ironian kärki, kun he osoittivat, että merkityksellinen sana ei osoita mitään todellista asiaintilaa.³⁶ Sofistit, jotka olivat kiinnostuneita etiikasta ja tapojen ja lakien suhteesta luontoon, toimivat 500- ja 400-lukujen Kreikassa, jolloin *polis* oli alkanut yksin päättää oikeasta ja väärästä eli ottanut lain "omiin käsiinsä". Sofistit tutkivat uskoa merkitykseen ja tämän uskon käyttämisen tapoja.

Jos "jokaisessa kokemuksessa on kaksi toisilleen vastakkaista *logosta*", kuten sanojen oikeanlaista käyttöä tutkinut Protagoras totesi, sellainen sana, joka voi olla samanaikaisesti sekä tosi että valhe, ei kerro mitään todellisuudesta. Termiä *logos* ei tule ymmärtää tässä vastakkaisten näkemysten edustajien juonikkuudeksi tai pelkäksi retoriikaksi vaan pikemminkin totuudeksi kyseisen asian luonteesta. Se on lähellä termiä *pragmata*, joka tarkoittaa kokemusten ja asioiden (myös valtion asioiden) todellista luonetta. Todellisuus on sellainen, että on kaksi vastakkaista tapaa, *logoi*, kuvata, selittää ja ymmärtää mikä tahansa kokemus. Kun sofistit pyysivät jotakuta esittämään väitteen, jonka sofisti sitten osoitti todeksi ja tämän jälkeen keskustelukumppaniensa hämmästykseksi osoitti myös vastakkaisen väitteen todeksi, sofistit pikemminkin tavoittelivat totuutta kuin toimivat sen kustannuksella. Jos jotain, heidän harjoittamansa *sofian* taito, kahden *logoin* periaatteen näytösluontoinen osoittaminen, tuhosi uskon merkkiin ja merkityksellisyteen tietämisen ja johtamisen välineenä.

Gilles Deleuze on osoittanut, kuinka merkityksellisyys ei koskaan määritä tai vahvista totuutta ilman, että se vahvistaa myös virheen tai valheen mahdollisuutta.³⁷ Siksi totuuden ehto ei koskaan asetu merkityksellisen piirissä vastakkain epätoden vaan absurdin ja mielettömän kanssa, sen kanssa, joka ei merkitse mitään tai joka voi olla sekä totta tai valhetta. Merkityksellisyyttä, joka ei koskaan voi toimia

vallitsevan todellisuuden). Denotoitava todellisuus jäsenyydessään *representaatiossa* (esitystavassa) mentaaliseksi mielikuviksi, joiden kokonaisuutta kutsutaan mentaaliseksi maailmaksi. Guattarin mukaan *merkityksellistäminen* toteutuu, kun representaation merkityksellistävä perusta sekoitetaan itse representaatioon. Merkki on aina pakotettu kulkemaan representaation kautta. Merkityksellistämisen organisaatio perustuu merkitsijän ja merkityksen jaolle; esitystavan järjestelmä perustuu substanssin ja muodon jaolle; ja molempien edellisten systeemien artikulaatio subjektivaation muotona estää suoran kontaktin materiaalistien intensiteettien moneuteen. Guattari (1984), *Molecular revolution*, s. 79, 91–92, 95 ja 101.

³³ Mt., s. 92.

³⁴ Lacan (1966), *Écrits*, s. 30; Lacan (1972), "Seminar on 'The Purloined Letter'", s. 60.

³⁵ Deleuze & Guattari (1984), *Anti-Oedipus*, s. 87 ja 210. Itse asiassa vastakkainasettelu simulaation ja todellisen välillä on virheellinen. Siksi Deleuze ja Guattari vastaavat "kyllä" sekä kysymykseen siitä, korvaako simulaatio todellisen, joka todellakin oli olemassa aikaisemmin, että kysymykseen siitä, onko simulaatio kaikki mitä ylipäättään on olemassa. Simulaatio tuottaa todellisen tai tarkalleen ottaen lisää todellista (ja enemmän kuin todellista) todelliselle rakentuen. Se kuljettaa todellisen yli sen oman periaatteen (aito vs. kopio) siihen pisteeseen asti, jossa sitä oikeastaan tuotetaan.

³⁶ Vähämäki (2005), "Ihmisen ongelma". Ks. myös "Kertosäe: *aikos, polis, nomos*" tässä tutkimuksessa.

³⁷ Deleuze (1990), *The Logic of Sense*, s. 14–15.

lopullisena perustana, hallitsee *doxa* (terve järki). Deleuze kutsuu tätä myös ajan ensimmäiseksi synteesiksi: se antaa nykyisyydelle suunnan *menneestä tulevaisuuteen*.³⁸

3. Ei-merkityksellinen semiotiikka

Verrattuna merkityksellistävään semiologiaan ei-merkityksellinen semiotiikka ei toimi vain merkityksellisyyden kehässä, vaan riippumatta siitä tai siitä huolimatta, käyttäen sitä vain yhtenä keinonaan. Toisin kuin ei-semioottinen koodaus, ei-merkityksellinen semiotiikka, jota Guattari kutsuu myös "intensiteettien semiotiikaksi", kuuluu semioottiseen järjestykseen. Se toimii siis ilmaisun ja sisällön tasoilla mutta koskettaen suoraan aineellisia ja semioottisia intensiteettejä ja tapahtumia ilman, että merkityksellisyys ehdollistaa sitä (taulukon kaksi avointa kaarta, jotka yhdistävät muodon ja merkitysmateriaalin suoraan kiertäen merkityksellisyyden piirin).

Guattarin esimerkki on luottokortin numero, joka laukaisee pankkiautomaatin toiminnan.³⁹ Ei-merkitykselliset semioottiset figuurit tai *aineellisesti intensiiviset ilmaisut* eivät vain tuota merkityksiä tai vain eritä merkityksellisyyttä, vaan ne pikemminkin välttävät merkityksellistävän välityksen. Huolimatta ilmaisemansa merkityksellisyyden määrästä ne ovat ilmaisuja, jotka eivät ole pelkästään merkityksellisiä tai inhimillisiä. Ne ovat toimintoja merkitsemättä välttämättä mitään, kuin pelkkiä operationaalisia keinoja ilman mitään merkityksellistä tai tulkinnallista ulottuvuutta, joka hillitsisi niitä.

Vapaana mentaalisen representaation välittämästä maailmasta ja "merkityksellisyyden ghetosta" merkit voivat toimia ja olla osallisia asioihin ilman välitystä, jolla on vain yksi perääntyvä keskus ja valheellista syvyyttä. Merkit ja asiat sitoutuvat nyt toisiinsa riippumatta subjektiivisesta kontrollista, jota yksittäisten ilmaisujen subjektit luulevat voivansa harjoittaa siihen. Tämä "ei-inhimillisten prosessien" koneisto tai "masinoitu tiedostamaton" ja sen osuus subjektiiviteetin tuotannossa tarkoittaa ei-inhimillisiä, tai paremminkin Nietzschen mielessä yli-ihmisellisiä subjektiiviteetin tuotannon prosesseja, joiden tasolle Guattari halusi siirtää tiedostamattoman tarkastelun. Nämä prosessit eivät toimi representaation kautta vaan "affektiivisen tartunnan" tasolla, jolla "se alkaa tapahtua sinulle, sinusta huolimatta".⁴⁰

Esimerkiksi puhtaan intensiivinen kielenkäyttö, joka vie merkityksellisesti muodottoman ja aineellisesti intensiivisen ilmaisun äärelle, ei ole representatiivista tai *ekstensiivistä* kielenkäyttöä.⁴¹ Se ei kuulu enää merkitykselliseen kieleen eikä se ole organisoitua musiikkia tai laulua, vaikka se saattaa vaikuttaa siltä, kuten Franz Kafkan Gregorin äänen värinä, joka alkaa sotkea sanoja. Ilmaiseva aines puhuu puolestaan eikä sillä ole tarvetta tulla tulkituksi tai laitetuksi merkitsevään muotoon. Ei-merkityksellinen semiotiikka siirtyy merkityksestä kieleen, kielen aineellisuuteen ja aineellisuuden ja aistimellisen (ei-merkitykselliseen) ilmaisuun, joka kaivaa tunnelia hengen ja aineen, kulttuurin ja luonnon, mielen ja ruumiin väliin pystytetyn rautaesiripun alle. Merkityksellisyydestä irrotettu kieli löytää arvonsa (merkityksensä) enää vain sanan aineellisuudessa. Sitä ei määritä merkityksellisyys, merkitsijän kategoria tai subjektin yksilöinti. Esimerkiksi lapset ovat hyvin taitavia koskettamaan kieltä toistamalla sanaa, jonka merkitys on vain epämääräisesti tuttu, niin että se alkaa värähdellä ja vääntyillä lakaten olemasta representatiivista ja alkaen *liikkua* vailla merkityksellisyyden rajoituksia. Siitä tulee *minoritaarista*.⁴²

Nyt on ymmärrettävä, että kyse ei ole sanaleikistä tai metaforasta. Kafkalla Gregor-eläin ei puhu "kuin" ihminen vaan löytää kielestä tonaliteetteja, joilta puuttuu merkityksellisyys. Sanat itsessään eivät ole "kuin" eläimiä, niillä ei ole eläimellisiä "piirteitä", vaan ne kiipelevät, haukkuvat ja maukuvat itse. Ne ovat

³⁸ Deleuze (1997), *Difference & Repetition*, s. 225.

³⁹ Guattari (1995), *Chaosmosis*, s. 49.

⁴⁰ Mt., s. 92. Myös Deleuze erottaa tässä mielessä "mielen" (*sens*), joka tarkoittaa ilmaisevaa (toimivaa) sisältöä, joka ei välttämättä kuulu representaation alueelle, ja "merkityksellisen" (*signification*), joka tarkoittaa käsitteen ja sen kohteen välistä suhdetta annettulla representaation alueella. Ks. Deleuze (1968), *Difference et Répétition*, s. 201. Esimerkiksi paradokseilla tai ristiriitaisella käsitteellä voi olla mieli ilman merkitystä. Se ilmaisee tekijän, jota ei voida alistaa merkitykselliselle, ja paljastaa siten kommunikaation rajoittuneisuuden.

⁴¹ Ekstensiivisistä ks. Deleuze (1968), *Difference et Répétition*, s. 293–299.

⁴² Minotaarisesta ks. Deleuze & Guattari (1988), *A Thousand Plateaus*, s. 105–106.

tosiasiallisia kielellisiä eläimiä, hyönteisiä ja koiria. Ei-merkityksellinen semiotiikka avaa merkityksellisen sanan odottamattomille aineellisille intensiteeteille tai "kielen ei-merkitykselliselle intensiiviselle käytölle".⁴³

Ehkä ymmärrämme näitä elementtejä, jotka ilmaisevat kielen aineellisuutta ja sen sisäisiä jännitteitä – joita Deleuze ja Guattari kutsuvat toisaalla myös "intensiiveiksi" tai "tensoreiksi" – hieman paremmin palauttamalla mieliin Deleuzen analyysin Francis Baconin maalaustaiteesta.⁴⁴ Moderneille kuvataiteilijoille tyhjä kangas ei suinkaan ole *tabula rasa* vaan visuaalisten ennakkokäsitysten ja hyväksytyjen representoinnin konventioiden tila, jonka taitelija saattaa kankaalle, jonka kanssa hän kamppailee ja jota hän yrittää kukistaa tai paeta. Baconille muutos alkaa siveltimen vedosta, maalipisarasta tai kankaan pyyhkäisystä, joka voi tapahtua sattumalta. Esimerkiksi pieni kosketus märkään maaliin saa suun yhtäkkiä leviämään kasvojen toisesta reunasta toiseen. Se synnyttää kaaoksen hetken, pienen katastrofin kuvallisille todennäköisyyksille, jota Bacon kutsuu *diagrammiksi*. Deleuzen mukaan Baconin diagrammi on todellakin kaaos ja katastrofi, mutta myös organisaation ja rytmin siemen.⁴⁵ Bacon alkaa seurata syntyneitä muutosta, muotoa, tämän diagrammin väriä tai viivaa. On kuin sarvikuonon nahkaa kiristettäisiin ja sen alta paljastuisi uusia mikroskooppisia, toistuvia kuvioita. Bacon käyttää sitä reittinä tuottaa itse maalaukseen uusia intensiivisiä suhteita, jotka väijäämättä muuttavat ihmishahmoa, jota hän oli alkanut maalata. Uusi hahmo syntyy tästä epämuodostuneesta hahmosta.

Baconin strategia on maalata muotokuvia ja tutkielmia ihmishahmoista ja pysyä sikäli tiettyssä mielessä representaation rajojen sisällä. Mutta hän antaa diagrammin "synnyttää Saharan henkilön päähän" ja "halkaista pään kahdeksi osaksi valtamerellä", tai antaa "ruumiin alkaa muuttua palaksi lihaa" ja deterritorialisoi siten ihmissubjektia. Maalin konfiguraatioiden ja ihmishahmojen, aavikoiden, valtamerien ja naisen rintojen välillä on yhdennäköisyyttä, mutta voisi sanoa, että nämä yhdennäköisyydet eivät ole enää "tuottavia" vaan pelkästään "tuotettuja". Se, että on vain tuotettu (vailla merkityksellisyyttä, vailla "tuottavaksi" tekevää välitystä), tarkoittaa syntymistä täysin toisenlaisten kuin merkityksellisten suhteiden tuloksena.

Palataanpa hetkeksi Hjelmslevin metaforaan auki levitetystä verkosta ja hiekasta. Hjelmslevin malli käsittelee ennen muuta sitä, kuinka kielellisesti muodostumaton merkitysaines tai ajatusmateria (joka on kaikille kielille yhteinen) muodostuu merkityksellisiksi substansseiksi (erityisesti kieliksi). Hjelmsleville substanssi muodostuu semioottisesti, kun muoto lankeaa merkitysainekseen kuin auki levitetyn verkon varjo hiekkaan ja muodostaa rajoja tähän jakamattomaan pintaan.

Ei-merkityksellinen semiotiikka ei käsitä merkitysainesta (kaikille kielille yhteistä "ajatusmassaa") vain substanssina muodoille ja tässä mielessä riippuvaisena niistä. On tosin huomattava, minkä Guattari tuntuu välillä unohtavan, että vaikka Hjelmslev ei vaivaudukaan pohtimaan aineksen muita mahdollisia olomuotoja, hän ei väitä, että aineesta pitäisi aina tulkita substanssina (juuri siksihän hän erotti siitä aineksen tason).⁴⁶ Ero on kuitenkin siinä, että Guattari pyrkii rakentamaan ainekselle autonomisen, sen aktuaalisista muodoista riippumattoman olemassaolon: olemassaolon ilman "olomuotoa". Se avautuu nyt epämääräisinä ja organisoitumattomina aineellisina intensiteetteinä, jotka ovat itsenäisiä aktuaalisista substansseista, joiksi ne muodostuvat. Merkitysaines ei ole enää niinkään (Hjelmslevin termin) "amorfista massaa", joka on olemassa vain muodostettuna, vaan sillä on oma *olomuodon* tai *tilaton* (potentiaalinen) olemassaolonsa.⁴⁷ Sellaisena se on "yhtä differentioitunutta kuin aineista aineellisin". Ajatellaan Hjelmslevin hiekkaa: kuka tahansa, joka on kävellyt paljain jaloin hiekkarannalla, lienee huomannut, ettei se koostu yhdestä homogeenisestä massasta.

Hjelmslevillä ilmaisun ja sisällön yhteys löytyi ilmaisun muodon ja sisällön muodon tasoilta, jotka hän samasti (kaksoisnuoli johtamisen merkityksen kaaviossa). Ajatus tästä yhteisestä tai edestakaisin kulkevasta

⁴³ Deleuze & Guattari (1986), *Kafka*, s. 22.

⁴⁴ Deleuze (2002), *Francis Bacon*.

⁴⁵ Mt., s. 93.

⁴⁶ Tämä johtuu siitä, että Hjelmslev ei katso tätä pohdintaa tarpeelliseksi eikä myöskään lingvistiikan tehtäväksi, kuten jo todettua. Hjelmslevin mielenkiinnon kohteena on ensisijaisesti lingvistinen muoto, jota lähestytään substanssista (aineksesta) riippumatta. Siksi tätä (semioottista) välineistöä on mahdollista soveltaa analysoitaessa mitä tahansa rakennetta, joka on muodoltaan analoginen "luonnolliselle kielelle".

⁴⁷ Jos jatkaisimme määrittelyä englanniksi tai ranskaksi olomuodon ja tilaton olemassaolo olisi *existence without a state* tai *existence sans état*. Valtion, muodon ja tilan suhteesta ks. "Kertosäe: *aikos, polis, nomos*" tutkimuksen ensimmäisessä osassa.

muodosta oli Guattarin mielestä nerokas: se hahmotteli kysymystä sellaisen sillan tai muodollisen koneistuksen olemassaolosta, joka olisi "transversaalinen jokaiselle Ilmaisun ja Sisällön modalityteille".⁴⁸ Guattari kuitenkin korosti, että toisin kuin Hjelmslevin mukaan, muodot eivät voineet olla autonomisia. Ne eivät voineet olla olemassa ilman toimintaa kuin abstraktina rakenteena tai ideaalina shakkipeliä. Toisaalta Hjelmslevin muodot olivat siis liian abstrakteja, mutta toisaalta ne olivat myös liian sidottuja kieleen, ne eivät olleet riittävän abstrakteja ei-merkitykselliselle semiotiikalle, joka oli "paljon enemmän" kuin kieli.⁴⁹

Olomuodottomat aineelliset intensiteetit ja toimivat muodot. Näistä lähtökohdista Guattari kehitti ajatusta suhteiden sommitelmasta tai kokoonpanosta, joka ei toimisi semiologisten substanssien kautta, siis joka toimisi verbaalisen lineaarisuuden, merkitysketjujen, merkkipelien ja paradigmaattisten kasaantumien sijaan suoraan muodon ja aineen välillä. Guattarin keksintö oli ajatus ei-merkityksellisestä semioottisesta organisaatiosta, joka muodostaa yhteyksiä aineellisten epävakauksien välillä, joita ei ole vielä muodostettu merkityksellisiksi substansseiksi. Tässä organisaatiossa on kyse epämuodollisten funktioiden ja muodottomien intensiteettien jatkuvasta variaatiosta, pikemmin kuin merkityksellisten substanssien muodostumisesta. Guattarin hahmotteleman "skitsoanalyysin" tai "institutionaalisen semiotiikan" tehtävänä oli käsitellä tämän vuorovaikutuksen semioottisia ja aineellisia piirteitä.

Myös Guattari kutsui tämän vuorovaikutuksen "muotoja", jotka eivät ole representationaalisia vaan toimivat samalla tasolla kielellis-aineellisten intensiteettien kanssa ja joilla on suora ote aineellisten muutosten jatkumoon, *diagrammeiksi*. Diagrammit kuuluvat muutokseen, joka edeltää merkityksellistävien kerrostumien syntyä. Ne eivät muodosta universaalia koodia, joka hallitsisi muodostumista tai olisi erillinen niiden ilmaisusta, vaan itse *muutoksen aineen*, joka "muodostuu potentiaalisuuden kristalleista, jotka katalysoivat kytkentöjä, destratifikaatioita ja reterritorialisaatioita niin elävässä kuin elottomassa maailmassa".⁵⁰

⁴⁸ Guattari (1995), *Chaosmosis*, s. 23.

⁴⁹ Mt., s. 24; Deleuze & Guattari (1988), *A Thousand Plateaus*, s. 141.

⁵⁰ C. S. Peirce diagrammi on "pääasiassa Ikoni ja ymmärrettävien suhteiden ikoni sen Objektin konstituutiosta", ks. Peirce (1931–1935), *Collected papers*, 4.531. Peirce diagrammi ei ole vain ikoni, vaikka se onkin sitä pääasiassa: se sisältää tiettyjä tapoja, jotka sisältyvät graafisen abstraktion luomiseen (esimerkiksi geometriassa), sekä osoittamisen ("Tuollal!") indeksaalisia piirteitä ilman, että se suo mitään käsitystä kohteestaan. Koska diagrammi ilmaisee itsessään kohteensa muodolliset piirteet, sen voidaan sanoa ottavan kohteensa paikan: "erottelu alkuperäisen ja kopion välillä häviää, ja se on hetken vain pelkkää unta" (Mt., 3.362). Tämä jäljittely tai simulaatio rikkoo representaation ja denotaation territorialisoivan vaikutuksen. Myös Peircele ikonit voivat olla Guattarin mielessä deterritorialisoivia, sillä ne eivät välttämättä johda itseään mihinkään kohteeseensa, vaan pikemminkin ilmaisevat kohteidensa luonteen itsessään. Ikonit voivat siten olla piittaamatta vallassa olevista semioottisista muodostumista.